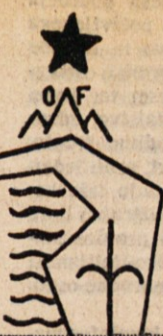

TEDENSKA PRILOGA

PRIMORSKEGA DNEVNIKA

Trst, 14. maja 1950

Št. 18 - Leto II.

I Z J A V A

novoizvoljenega glavnega odbora Osvobodilne fronte

Glavni odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Tržaško ozemlje je na svoji seji dne 30. aprila t. l. razpravljaj o nastali politični situaciji in nalogah Osvobodilne fronte ter ugotovil, da so v zadnjem času posebno pa ob priliki upravnih volitev na jugoslovanskem področju Tržaškega ozemlja, združena italijanska imperialistična reakcija, kominformistično vodstvo KPI in njena agentura v Trstu, zaostriili šovinistično, iredentistično in protiljudsko kampanjo laži in obrekovanja proti jugoslovanskemu področju Tržaškega ozemlja in Jugoslaviji. Gnusna kampanja laži in obrekovanja proti jugoslovanskemu področju STO-ja in Jugoslaviji, divji šovinistični izpadi v tržaškem mestnem svetu proti predstavniku Slovansko-italijanske ljudske fronte, napihnjena zborovanja proti Istrskemu okrožju, šovinistične stavke, v katerih složno sodelujejo vse iredentistične italijanske reakcionarne stranke s kominformisti — vidalijevci, so jasen dokaz, da italijanska imperialistična reakcija izkorišča tržaško vprašanje za oživiljanje novega fašizma.

Stališče Pajette v rimskem parlamentu dne 22. t. m. in njegova nedvoumna izjava, da je imenovanje guvernerja, odstranitev

okupacijskih čet in združitve obeh con najboljši način, da se doseže priključitev celotnega STO-ja k Italiji, s katero je razkril tudi Vidalijevo stališče glede tržaškega vprašanja, dokazuje, da kominformizem vsestransko podpira imperialistične težnje italijanske reakcije. Zato glavni odbor OF z ogorčenjem obsoja izdajstvo interesov delavskega razreda in vsega delovnega ljudstva s strani vodstva KPI in njegove — Vidalijeve — agenture v Trstu.

V njihovi sredini so se znašli tudi očetje «Akcijskega odbora», ki s svojo klavarno politikantsko rešitvijo tržaškega problema — imenovanje guvernerja, združitve obeh con itd. — le ustvarjajo pogoje združenim italijanski reakciji in kominformistom, da bi priključili Tržaško ozemlje k Italiji.

Glavni odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Tržaško ozemlje odločno ZAVRACA poskus intrigiranja in mešetarjenja predstavnika italijanske klerofašistične vlade, grofa Sforze v Milanu, ki bi hotel z makjavelističnimi metodami in pretinjami FLR Jugoslaviji zadostiti italijanskemu imperialističnemu pohlepu in pripraviti jugoslovanskim narodom in tržaškim Slovincem nove krivice in

POZIVA

vse resnično demokratske Slovence anglo-ameriškega področja STO-ja, da se v odgovor na izpade imperializma in poživljenega fašizma ter v odgovor na kominformistično izdajstvo in metode varanja delovnih množic, pri katerem se kominformisti demagoško poslužujejo naprednih in revolucionarnih gesej ter imen naprednih organizacij, da tako prikrijejo svoje izdajstvo, združijo in zopet strnejo v enotno in borbeno Osvobodilno fronto. Poziva na vztrajno borbo proti imperialistični politiki, proti izdajstvu kominformistov, da se odločno uprejo izkoriščanju tržaškega vprašanja za oživljanje mrznje med narodi, da se vztrajno bore za utrjevanje slovansko-italijanskega bratstva in za pravice Slovencev na tem področju. Le tako združeni v Slovansko-italijanski ljudski fronti bomo tudi uspešno branili pridobitve narodno-osvobodilne borbe v Istrskem okrožju.

Poziva vse Slovence, ki se še niso otesili vplivov kominformizma in zavažanja po očetih »Akcijskega odbora«, da prekinajo z neodločnostjo ter se vključijo v Osvobodilno fronto, ki se je in ki se bo tudi v nadalje s pridobljenimi izkušnjami iz narodno-osvobodilne borbe vztrajno borila za pravice Slovencev, za iskreno bratstvo z italijanskim ljudstvom, za pravilno rešitev tržaškega problema in za uvrstitev miru.

Smrt fašizmu — svoboda narodu!

Glavni odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Tržaško ozemlje ugotavlja, da vprašanje gledališke dvorane za Slovensko narodno gledališče v Trstu še do danes ni rešeno.

Odkar so leta 1920 fašisti požgali kulturni sedež Slovencev, nimamo Slovenci v Trstu dvorane, kjer bi naše gledališče prirejalo predstave, kjer bi naše kulturne organizacije nastopale, skratka, kjer bi se Slovenci mogli kulturno izživljati in se izobraževati.

Cepprav je Zavezniška vojaška uprava že pred dvema letoma priznala nujno potrebo, da se zgradi dvorana za slovensko gledališče, je dve leti samo pripravljala načrte — da jih je sedaj končno arhivirala.

Glavni odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Tržaško ozemlje

protestira

proti takemu omalovažujočemu in žaljivemu načinu »reševanja« vprašanja gledališke dvorane za slovensko gledališče, in zahteva,

da pristopi ZVU takoj k realizaciji ustreznega kulturnega središča v središčni legi, da bo moglo Slovensko narodno gledališče povezovati pri svojem kulturnem delu vse tržaške Slovence.

Glavni odbor OF.

Stališče Jugoslavije do tržaškega vprašanja

Iz razgovora maršala Tito s domačimi in tujimi novinarji

Dne 28. aprila je maršal Tito sprejel tuje in domače novinarje. V razgovoru z predstavniki tiska je maršal Tito odgovoril tudi na vprašanje glede tržaškega vprašanja in odnosov z Italijo.

Na vprašanje dopisnika agencije France Presse, ali še vedno meni, da vprašanje Trsta sedaj ni zelo aktualno, kakor je izjavil pred kratkim v razgovoru z nekim angleškim novinarjem, in glede na to, da je dal v zvezi s Trstom kasneje italijanski minister za zunanje zadeve grof Sforza izjavo v Milanu, je maršal Tito odgovoril:

Se vedno stojim na stališču, da to vprašanje sedaj ni najaktualnejše. Gospod Sforza me je s svojim nastopom še bolj prepričal, da to vprašanje za sedaj ni aktualno, ker je postavil take pogoje, na podlagi katerih ne moremo voditi direktnih pogajanj z njimi. Na drugi strani pa lahko izjavim, da je jugoslovanska vlada vedno pripravljena, da prične z italijansko vlado, če ona to želi, direktna pogajanja na razumni podlagi o rešitvi vprašanja Tržaškega ozemlja.

Na vprašanje predstavnika agencije International News Service, kaj smatra za razumno podlago v zvezi s sporazumom med Italijo in Jugoslavijo glede tega problema, je maršal Tito odgovoril:

Menim, da je napravil g. Sforza napako, ko nam je ponudil trgovski in druge sporazume za vse Tržaško ozemlje. Gospo-

darski in drugi sporazumi so ena stvar, vprašanje ozemlja pa druga; z ozemljem pa mi ne trgujemo. Maršal Tito je pristavil, da jugoslovanska vlada s svoje strani ne predlaga nikakih pogojev za sporazum glede Trsta.

Izjavil je:

Sedaj naj ukrepa italijanska vlada; mi se nismo oddaljili od sporazuma s Togliattijem glede načina, kako bi se to vprašanje najlažje rešilo. Na podlagi tega bi se lahko pričela pogajanja.

Dopisnik United Pressa je vprašal nato naslednje: Kakšne akcije izvaja sedaj italijanska vlada proti Jugoslaviji v svoji kampanji, da bi dobila celotno Tržaško ozemlje. Tu ne mislim na propagando, ampak na natančno določene akcije.

Maršal Tito:

V kakšnem smislu? Razen propagande ne more delati ničesar; izvaja lahko samo določeno diplomatsko aktivnost pri posameznih državah, da bi dobila podporo za svoje zahteve.

Dopisnik United Pressa: Ali oni izpolnjujejo svoje trgovske obveznosti, ali si prizadevajo, da bi blokirali Jugoslavijo, da bi tako preprečili uresničitev njenih trgovinskih stikov z drugimi državami?

Maršal Tito je nato odgovoril:

Tega doslej ni bilo mogoče opaziti. Mislim pa, da ne bi

bilo niti pametno, ker so jim trgovski stiki prav tako potrebni kakor nam. Menim, da Italija glede tega ne bo šla po poti vzhodnih držav.

Dopisnik časopisa »New York Herald Tribune«: Omenili ste sporazum med vami in Togliattijem kot osnovo za bodoči sporazum med Jugoslavijo in Italijo. Ali imate kake specifične predloge, ki bi lahko služili pri bodočih pogajanjih glede Trsta? Ali bo Jugoslavija znova postavila vprašanje mej z Italijo in vprašanje Trsta, če se bodo pričela pogajanja?

Maršal Tito je izjavil:

Ko sem dejal, da je z našega stališča podlaga za pogajanja

še vedno sporazum s Togliattijem, nisem pri tem mislil konkretno na to, kateri del naj pripade nam in kateri Italiji. Takrat je bilo postavljeno vprašanje Trsta in Gorice, ki je tudi veliko mesto. Razume se, v podrobnosti se nismo spuščali; ni bilo podrobno določeno, kateri deli naj pripadejo Trstu in kateri Gorici. To je bila več ali manj samo podlaga za sporazum, na osnovi katere bi se lahko pogajali. Za sedaj ne moremo natančno določiti, kaj bomo zahtevali, lahko pa rečem, da ne moremo privoliti v tako postavljane vprašanja, kakor je to storil g. Sforza, ki je omenjal samo cono »A« in »B«, pri čemer pa ni omenil Gorice.

KAKO SO SE TRI VELESILE POGAJALE MED DRUGO SVETOVNO VOJNO

O USTANOVITVI VARNOSTNEGA SVETA

Nadaljevanje in konec

Stalin je ironično odgovoril, da vse kaže, da glede na to, ker sta dve velesili že odobrili dokument, ki se bo izognil takšni obtožbi, tretja velesila v to še ni privolila. Maršal je nadaljeval, da je to vprašanje mnogo bolj resno, kakor samo vprašanje procedure ali vladanja svetu. Vsi vedo, je rekel, da dokler so trije živi, ne bodo zapletli svojih držav v napadalne akcije. Navsezadnje pa morda čez deset let nobeden izmed njih ne bo več živ. Prišlo bo novo pokolenje, ki ne bo poznalo vojnih strahot. Zato je njihova dolžnost upostaviti za ta bodoča pokolenja obliko organizacije, ki bo res zagotovila mir najmanj za petdeset let. Glavna naloga je, je pripomnil Stalin, da te tri velesile preprečijo medsebojne razprtije ter jamčijo za svojo enotnost tudi v bodoče. Ustanovna listina nove svetovne organizacije naj ima predvsem to nalogo. Prepričan sem, da pomeni največjo nevarnost prav konflikt med tremi velesilami, ki so zdaj zbrane za mizo. Malo je nevarnosti, da bi se ponovila nemška napadalnost, če bo mogoče ohraniti enotnost. Zato je treba skleniti takšno pogodbo, ki bo preprečila konflikt med tremi velesilami. (*Prav tam, str. 146—148*).

Stalin je izjavil, da je sovjetska delegacija skrbno proučila formulo o glasovanju in da je Sovjetska zveza po večrajšnji natančni razlagi zdaj srečna, da lahko v celoti sprejme ameriški predlog, ker je zdaj prepričan, da ta predlog povsem garantira enotnost velesil.

Sovjetska izjava ni prišla popolnoma nepričakovano. Malo pred to plenarno sejo je prišel angleški ministrski predsednik, sedel na rob stola med prezidentom in med menoj in rekel: »Striček Jo (Vzdevek za Stalina v angloameriškem svetu. 'Jo' je diminutiv imena Joseph, t. j. Jožaf.) bo prevzel Dumbarton Oax«. Molotov je na to sprožil vprašanje sodelovanja sovjetskih republik kot ustanovnih članov Skupščine v

svetovni organizaciji. Molotov je izjavil, da sovjetska vlada ne bo vztrajala pri članstvu vseh šestnajstih republik, kakor je zahtevala v Dumbarton Oaxu. To je bila prva izjava, da Sovjetska zveza ne bo vztrajala na zahtevi, da bi dobila v Skupščini šestnajst glasov. Mi smo bili dovolj razločno izjavili, da ZDA nikoli ne bodo sodelovale v svetovni organizaciji s takšnimi pravili.

Molotov je tudi prvokrat izjavil, da se bo Sovjetska zveza zadovoljila s tem, da bodo članice tri ali najmanj dve sovjetski republiki. Te tri države so: Ukrajina, Belorusija in Litva. Molotov je pojasnil, da temelji sovjetsko stališče na ustavnih spremembah iz februarja 1944 po katerih so dobile sovjetske republike kontrolo nad lastno zunanjo politiko. Te republike so ne le zelo goste naseljene; marveč so v vojni tudi največ žrtvovale, zlasti Ukrajina. Upa, da bosta g. Churchill in Roosevelt sprejela sovjetski predlog.

Ko je prezident vprašal, ali misli na članstvo teh republik v Skupščini, je Molotov odgovoril: da. Izjavil je, da so angleški dominioni postopno dosegli važne pozicije v mednarodnih problemih, in zato misli, da je pravično, da tri ali vsaj dve sovjetski republiki dobita ugledno mesto med člani Skupščine.

Prezident je izrazil svoje zadovoljstvo, da je Sovjetska zveza sprejela glasovalno proceduro, in rekel, da bodo ljudje v svetu sprejeli to kot »korak naprej«. Naslednji korak je po njegovem mnenju načrt, da se skliče konferenca za upostavitve svetovne organizacije, in za čas sklicanja konference je predlagal konec marca ali kak prejšnji rok. (*Prav tam, str. 173—174*).

V pogovoru o vprašanju ostalih mest za Sovjetsko zvezo mi je prezident tisti večer v Jalti rekel, da Stalin čuti, da je njegov položaj v Ukrajini težaven in negotov. Maršal je iz-

javil, da je glas za Ukrajino bistven za sovjetsko enotnost. Nihče ne more določiti obsega ukrajinskih težav, toda v Washingtonu smo med nemško ofenzivo slišali govorice, da bi Ukrajina utegnila zapustiti Sovjetsko zvezo. Prezident je bil v Dumbarton Oaks ozlovoljen spričo sovjetske zahteve, da bi dobila glas za vsako izmed šestnajstih republik. Takrat mi je rekel, da bi bilo prav tako logično, da bi mi zahtevali osemindeset glasov. Kljub temu mi je zdaj vendar rekel, da z zemljepisnega stališča in po številu prebivalcev zdaj ne nasprotuje ruski zahtevi, naj bi dobili še dva glasova za Ukrajino in Belorusijo. Ze med plenarnimi sejami je Stalin izjavil, da Sovjetska zveza ne meni, da bi lahko govorila mala država, kakor je Albanija, v Skupščini z istim glasom, kakor ena izmed velesil.

Se več, prezident je vedel, da Angleži ne bodo, nasprotovali zahtevi, da bi Sovjetska zveza dobila še dva glasova, če-

prav so nasprotovali, da bi dobila šestnajst glasov. Angleži so bili zaradi sestave Britanskega imperija sami v dovolj neugodnem položaju, da bi mogli nasprotovati ruski zahtevi. Indija si ni sama vladala — in Churchill je prej očitno pokazal, da ni pristaš indijske neodvisnosti — pa vendar naj bi Indija dobila glas.

Ta čas, ko je prezident v moji navzočnosti analiziral to vprašanje, je rekel, da je najvažnejše ohraniti enotnost velesil in premagati Nemčijo, potem pa zbrati vse okoli mize in ustanoviti organizacijo velesil. V skupščini bo vsekakor približno 50 mest in navsezadnje, kakšna more biti praktična razlika za neuspeh ali uspeh Skupščine, če bo imela Sovjetska zveza še dve mesti, ki bosta predstavljali velikansko prebivalstvo in ozemlje. Dejanska moč, je rekel Roosevelt, bo ostala v Varnostnem svetu in vsaka država, velika in mala, bo imela v tem telesu po en glas. (*Drav tam, str. 187—188*).

IZJAVA

sindikalnega akcijskega odbora za obnovo razrednih sindikatov STO-ja

Ponoven namen tiskovne kampanje in šovinističnih protidelavskih manifestacij, da bi oživili italijanski imperializem predstavlja političen moment, ki se mu morajo upreti vsi tržaški delavci. V zadnjih tednih je krajevna reakcija mobilizirala vse svoje sile, da bi pridobila izgubljene pozicije ter preprečila razčiščenje in demokratično rešitev tržaškega vprašanja. O teh kapitalističnih sistemih imajo delavci bogate izkušnje, ki jih morajo izkoriščati v prvi vrsti, da preprečijo da bi tržaški kominformizem potegnil delavstvo, zlasti tovarniške in pristaniške delavce na pozicije italijanskega kapitalizma in nacionalizma.

Krajevni kominformizem se je odkrito nagnil k italijanski buržoaziji, 1 se je v kritičnih trenutkih zatekla k akcijam, s katerimi namerava naščuvati delavce proti delavcem, one iz mesta proti podeželskim, Italijane proti Slovencem, vedno z isto pretezo: «italianità». Sindikalni akcijski odbor opozarja delavce, da so izkoriščevalci vedno uporabljali v Trstu to sramotno orožje, da bi na ta način prikrili povratek fašizma. Sindikalni akcijski odbor opozarja vse delavce na nizkotno poudarjanje «patriotizma», za katerim se krijejo in pri čemer so si v zadnjem času pridobili odkrito podporo kominformistov, ki naj bi jim pomagati doseči v jugoslovanski coni Tržaškega ozemlja izgubljene privilegije. Zveza konservativnih in reakcionarnih sil organizira v teh dneh s pomočjo Kominforma pravcate škvadristske akcije.

Sindikalni akcijski odbor opozarja na napade proti delavcem in uradnikom, ki si služijo kruh v coni B, opozarja na lov na delavce in na tipične akcije proti slovenskemu življu.

Potem ko so resno oškodovali koristi delavskega razreda s tem, da so razcepili borbene organizacije, so prišli tržaški kominformistični vodje danes do tega, da pozivajo buržoazijo in njene stranke na razsežno kampanjo proti delavcem, proti delavskemu razredu in njegovi avantgardi v jugoslovanski coni Tržaškega ozemlja z znanimi parolami italijanskega imperializma, ki so jih uporabljali ob rojstvu fašizma: «Za obrambo italijanstva Julijske Benečije».

Temu pozivu so se odzvali predstavniki tržaškega kapitalizma z največjim navdušenjem, advokat Forti pa je postal njihov glasnik.

Stavka industrijskih delavcev je v tej kampanji predstavljala nekakšen predujem: polurna stavka pretekle sobote s tipično filofašističnim in protidelavskim značajem, odobrena od tržaške reakcije in organizirana od Delavske zbornice predstavlja nadaljnji razvoj kampanje za «obrambo italijanstva Trsta». Stroške in škodljive posledice pa naj nosijo delavci. In tako se je tudi zgodilo: za stavko se je takoj izreklo Združenje industrijcev (CFDA-Cosulich), trgovci grosisti, pomorski špeditionerji in drugi delodajalci. V imenu reakcionarne in protidelavske zveze pa so se za stavko izrekli tudi vidaljevski sindikati, ki samo na zunaj kažejo nasprotstvo proti Delavski zbornici, medtem ko so se v resnici postavili na isto politično ideološko bazo.

Sindikalni akcijski odbor opominja vse delavce na odprto vidaljevsko izdajstvo, ki namerava prikazati to stavko, uprizorjeno po mednarodni reakciji, kot izraz proletarske in demokratične volje.

Medtem ko se zanemarjajo težka vprašanja delavskih pogodb in gladovnih plač, življenjska vprašanja razvoja prometnih odnosov s tržaškim zaledjem so se vrgli kominformisti na agitacijo proti ljudski oblasti v jugoslovanski coni Tržaškega ozemlja, proti zmagi delavskega razreda v Istrskem okrožju. In začetek te agitacije predstavlja polurna stavka.

Ta kampanja, ki namerava zaostriti odnose med Italijo in Jugoslavijo in zaostriti sovraštvo med narodi, ki namerava na vsak način preprečiti sporazum med zainteresiranimi državama v vprašanju Trsta, mora združiti vse delavce v odločne in kompaktne nasprotnike, ki bodo prisilili kominformizem, da bo odložil nizkotno krinko ter se pokazal v svoji pravi luči: zaveznik italijanskega kapitalizma in njegovih krajevnih agentov. Ti ljudje nameravajo celo 1. maj izkoristiti za borbo proti pridobitvam delavcev v Istrskem okrožju, s čimer bi si zagotovili še nadaljnje

simpatije italijanske buržoazije in imperialističnih agencij. Razglasili so namreč, da mora biti letošnji 1. maj borba proti tiru.

Sindikalni akcijski odbor opozarja, kjer bi bilo to še potrebno, na protidelavski in protidemokratski pomen takšne politične linije. Delavci se morajo dvigniti kompaktno proti črnemu izdajstvu na račun delavskega razreda in njegove borbe, pobijati oportunistem in podlost likvidatorjev sindikalnega gibanja ter vedno številne pristopati k borbi sindikalnega akcijskega odbora za dokončno zmago.

1. maj naj bo 1. maj enotne borbe vseh delavcev Tržaškega ozemlja za likvidacijo oportunitizma in socialdemokratskega izdajstva, proti vplivu katere koli kominformistične organizacije v coni A, za razkrinkavanje kominformističnih razbijaških namer, tako da bodo mogli delavci obeh con čimprej razglasiti poraz politike italijanskega kapitalizma. Le tako bo mogoča obnova enotne fronte vseh delavcev in vseh demokratičnih sil Tržaškega ozemlja, le tako bo omogočeno ponovno zavojevanje izgubljenih pozicij, ter konsolidacija in razvoj na novo pridobljenih.

ALBERT JAKOPIČ - KAJTIMIR

Naš prvi pohod v Benečijo in Rezijo

ALBERT JAKOPIČ-KAJTIMIR je bil rojen 24. novembra 1914 v Ljubljani. Izhaja iz preproste uradniške družine. Absolviral je enoletni abiturientski tečaj Trgovske akademije. Z osvobodilnim gibanjem se je povezal že leta 1941. V marcu leta 1942 je odšel v partizane. Bil je zapovrstjo komandant I. bataljona Zapadno dolenskega odreda, komandant istega odreda, komandant Južno primorskega odreda, komandant brigade Simona Gregorčiča in komandant XXX. divizije, potem namestnik politkomisarja XV. divizije in slednjič načelnik štaba IX. korpusa vse do osvoboditve.

V Knežkih Ravnah naj bi se koncentrirali dve na novo ustanovljeni brigadi — brigada Simona Gregorčiča in Gradnikova brigada. Po načrtu bi se morali brigadi sestati v Knežkih Ravnah in kot močnejša operativna enotica kreniti na pohod v Benečijo. Gradnikova brigada pa je med potjo naletela na sovražnikovo ofenzivo in tako smo prvega maja 1943 prišli v Knežke Ravne sami. Ko smo nekaj dni počivali in se vežbali, je prišel za nami tudi naš general Jaka Avšič. Pri raportu nas je kot dober in vesten star vojščak najprej vprašal, kako je z zavarovanjem. Neke višine namreč dejansko nismo bili zavarovali. Opozoril nas je na to in mi smo njegovo povelje takoj izvršili, kar nam je prav prišlo že naslednji dan. Da bi bil pohod čim bolj uspešen in da bi se v organizacijskem kakor tudi v materialnem pogledu dobro pripravili, smo se v Knežkih Ravnah zadržali nekaj dni več, kot je bilo prvotno v načrtu.

Dan pred odhodom, ko so naši čevljarji in krojači še krpali zadnje stvari, so pred vasjo iznenada zaropotali mitraljezi. Naše taborišče je bilo le kakih 300 ali 400 metrov oddaljeno od Knežkih Ravn. Med vasjo in našim taboriščem pa je tekla gorski hudournik z vdolbeno strugo, ki je bila globoka kakih 50 m, ponekod pa tudi 70 do 80 m. Kakor hitro so zaropotali mitraljezi, je bil takoj dan znak za vzbuno. Bataljoni so brez kakšnega posebnega povelja takoj zasedli svoje položaje. Bilo je že v navadi, da so komandanti bataljonov in komandirji čet, kamor koli je brigada prišla, takoj določili svojim enotam položaje za primer sovražnikovega napada. Ker nam v prvem trenutku ni bilo povsem jasno, kako in kaj, smo ukazali, naj ne streljajo, dokler ne pride povelje, ampak naj ostanejo na položajih in opazujejo. Iztok, ki je bil tedaj namestnik komandanta, Perovšek France, ki je bil komisar, in jaz, smo takoj

odšli na opazovališče, da vidimo, od kod streljanje. Toda nismo še dobro dospeli, ko smo že opazili, kako beže iz vasi naši krojači in čevljarji, za njimi pa se pode zelenosrajčniki z zaviranimi rokavi in pri tem streljajo. Eden naših čevljarjev je dobil dve krogli v nogo, vendar sta ga dva naša odnesla, čeprav so jim bili alpinci tik za petami. Vse se je v diru približevalo naravnost v naročje naših mitraljezov in pušk. Italijani so gotovo mislili, da imajo pred seboj le peščico s kake stanice, zato se niso pomislili in jih gnali v strugo potoka in do položajev brigade. Ko smo z opazovališča videli, da se je nateplo v strugo že okoli petdeset Italijanov in da gre našim fantom za nohte ter jim grozi nevarnost, da jih polove in postrele iz bližine, smo začeli streljati: deloma v strugo, deloma pa v rasprotni breg, s čimer smo preprečevali, da bi Italijani bežali iz struge nazaj v vas k svoji enotici. Nekateri so to sicer poskušali, toda vsak je takšen poskus plačal s svojo glavo. Ko so drugi spoznali, da ne morejo iz globače, so se poskrili za skale. Začel se je pravcati lov. V vas je bilo takrat prišlo okoli 800 Italijanov, celoten alpski bataljon ali menda celo polk. Med streljanjem so Italijanci ropali po vasi, nosili iz hiš vse, kar jim je prišlo pod roko, predvsem pa suho meso in masčobo, iz hlevov pa so gonili živino, koze, ovce itd. ter se pripravljali, da naropano blago odpeljejo. Streljanja naše brigade niso resno jemali. Italijane, ki smo jih imeli tik pred nosom v strugi potoka, smo tolkli, da so drug za drugim cepali kakor muhe.

Zaradi Italijanov, ki so bili še v strugi, vsi reumni od strahu, si nismo več belili glave. Vso pozornost smo posvetili vprašanju, kako bi uničili one, ki so bili v vasi. Prvi bataljon s komandantom Varetom na čelu je dobil nalogo, da čim bolj neopaženo prodre ob položajih proti jugu in od tam začne s spodnje strani prodirati v vas z namenom, da Italijanom prepreči umik. Drugi bataljon pa je imel nalogo, da z gornje strani začne prodirati v vas. Ena četa je zadrževala Italijane v strugi, druga pa se je pripravljala, da izvrši širšo obkolitev in onemogoči morebitni proboj Italijanov preko Kobilne Glave proti Tolminu. Ta naš manever pa ni popolnoma uspel. Italijani so opazili naše premikanje in hkrati spoznali, da so tu večje enote, ki imajo resen namen, da jih uničijo. Pustili so vse in bežali. Odvlekli so s seboj samo nekega ovna, pa še ta jim je med potjo pobegnil in se zvečer sam vrnil v

vas. Medtem se je borba v strugi zaostila. Iztok, ki je bil ne pomirljiv in vročekrvn, je dejal, da pojde sam z eno četo v strugo in da bo z Italijani hitro opravil. Dejal sem mu, naj pazi, da je ne izkupi iz bližine. Sli so v strugo in lovili po nji Italijane, kolikor jih je še otalo. Šest so jih ujeli. Neki narednik se je izredno spretno umikal, pa tudi zelo dobro streljal, tako da jo je Iztok dobil v peto in je bil nesposoben za pohod. Narednik pa je vendarle ušel. Čeprav je bila velika strmina, se je plazil od skale do skale in se tako izmikal krogom naše čete. Verjetno je, da je bil tudi ranjen, kajti opazili smo, da se je lovil. Vendar pa mu je uspelo, da se je priplazil do nekega previsa v višini 200 ali 300 m in je ušel po plazu, ki je bil za previsom.

To je bil prav za prav ognjeni krst naše brigade in tako rekoč šola za pohod v Benečijo, kamor smo bili namenjeni. Pohod je bil za nas toliko težji, ker v brigadi ni bilo domačinov in smo bili navezani le na zastarele zemljevidne brez označenih gorskih poti in stez. Slo je za to, kako bomo sami znali poiskati pot, kako se bomo sami znali zavarovati in najti primerne mesta za taborjenje ter seveda tudi za akcije. V akciji pri Knežkih Ravnah se je brigada prav dobro odnesla. Med fanti ni bilo nobenega strahu, nasprotno, vsi so bili navdušeni. Najbolj so bili veseli tega, da smo ujeli šest ali osem Italijanov. Ko smo jih vprašali, zakaj so tako tekli za našimi fanti ni maral nihče odgovoriti, ampak so vsi po vrsti vpili, da so »amici di Stalin«. Značke na njihovih klobukih pa so kazale, da so to posebna edinica roparjev in so zaradi tega tudi takoj dobili svoje plačilo.

Po borbi smo zbrali vso brigado v vasi in priredili miting. Vaščani niso vedeli, kako bi se nam zahvalili in nas na noben način niso hoteli pustiti, da bi odšli, češ, kaj pa bo, če se bodo Italijani vrnili, kdo nas bo branil? Ko smo jim povedali, da je treba toľči sovražnika povsod in ko smo jim zatrdili, da bomo še prišli v Ravne, so se pomirili. Obilno so nas založili z jedačo in nam želeli čim več sreče in uspehov, ko smo se razšli. Če se prav spominjam, mislim, da kasneje niso prišli več v tisto vas niti Italijani niti Nemci. Knežke Ravne so visoko v hribih brez voznih poti in držijo vanje same kozje steze. Z vozovi ne pridejo daleč in večino tovorov prenesejo na svojih hrbtih. Zato tudi Italijanov in Nemcev pot v Ravne ni kdo ve kaj mikala in jih verjetno zato ni bilo več v vas.

Po zboru brigade in po slovesu od vaščanov smo preko Kotla krenili na Tolminsko. Prenočili smo nad Cadrgom, kjer so nas vaščani prav lepo sprejeli in nam ponudili vsega, kar so imeli pri rokah, predvsem mleka, sira, polente itd., kar so si pač naši borci poželeli. Nekako o polnoči smo krenili dalje z pamenom, da pridemo do Mrzlega vrha. Ponoči pa smo se zgubili in smo do svita prišli komaj do Pologa. Vzrok je bil tudi ta, da so se fantje v Cadrgu preveč raztepli po hišah in jih je bilo težko zbrati, poleg tega pa smo hodili po samih kozjih stezah nad prepadi v vražji temi, ko je razen tega še nekoliko deževalo. Ob svitu smo prišli do Tolminščice, kjer bi morali čez most, od katerega pa je bila komaj pet sto metrov oddaljena italijanska postojanka v Pologu. Očitno bi bilo prenevarno, če bi podnevi silili čez most, ki je bil še povrhu miniran. Fantič, ki je šel preko mostu, na katerem Italijani niso pobrali min, je na eno zadel in mu je odtrgala nogo. Mi smo se zato zavarovali, da bi nam Italijani za naslednjo noč, ko smo nameravali čez most, ne pripravili kakega presenečenja. Ker se je že danilo, smo se umaknili od Tolminščice in se zavlekli v gozd. Čeprav je to majhna voda, pa ima vendar zelo strme bregove in je nismo mogli prekoračiti drugače kakor čez most, druge poti pa nismo mogli ubrati. Zavlekli smo se v neko vrtačo, se zavarovali od vseh strani in preživeli dan. Vaščani so nam po manj vidnih krajih ves dan nosili hrano. Ob petih popoldne se je začel naš pohod. Čez dan smo namreč napravili načrt, kako bi čimprej dosegli Mrzli vrh in Krn, ki je bil naša predzadnja točka za pohod v Benečijo. Čeprav je maja meseca ob petih popoldne še popolnoma svetlo, nismo čakali mraka. Z popoldne smo poslali preko mostiča patrolo naših fantov s strojnico, ki je na drugi strani zasedla ugoden položaj nad cesto Računali smo, da jih nihče ne bo opazil, toda Italijani so jih zavohali. V postojanki je nastalo razbur-

jenje, ki se je še stopnjevalo. Ko se je iz vrtače usula brigada in krenila proti mostu. Če bi bili imeli le količaj guma, bi bili vžgali po nas, pa so bili čisto tihi. Samo dali so, kako se je pomikala velika kolona partizanov, ki je bila na videz še daljša kot v resnici, ker so hodili borci razmaku desetih metrov drug od drugega. Bilo nas je nad sto. Italijani so bili vsi prestrašeni, zraven tega pa vesel, njih nismo napadli. Nam pa niti na misel ni prišlo, da bi biljali betonske bunkerje, v katerih so čepeli. Slo nam je da čimprej opravimo našo osnovno nalogo in pridemo v Benečijo. Brez vsake nervoznosti in v najlepšem redu smo čez most in cesto ter se začeli vzpenjati na krnsko pobočje. Pot je bila izredno težavna, kot bi hodili po strehi. Poleg je ob devetih ponoči zapihal strahovit veter in pričelo je ževati. Ko smo prišli na Mrzli vrh, smo bili že do kože premočeni in vsi prezeblji. Tam smo našli na pol porušene pastirske stajle, v katere smo se za silo stisnili, zakurili velike ognje in se do jutra sušili. Ob svitu smo nadaljevali pot. Sele večeru smo morali preskrbeti hrane, da smo lahko krenili dalje. Krnčani so nas bogato založili. Dobili smo šestdeset hlebcev sira, hrupa, mleka, in celo nekaj obleke in čevljev. Tako smo bili končno pripravljeni za pot v Benečijo. Za pohod v Benečijo je prvotni načrt določal, da gresta Gradnikova in Gregorčičeva brigada skupaj. Ta iz južne, ona iz srednje Primorske bi morali izvršiti pohod tako neopazno, da bi se ne nadoma znašli v Benečiji. Italijani so imeli zelo dobre izkušnje iz Slovenije, kaj pomenijo brigade. Dokler so bili na Primorskem samo trije odredi, Južnoprimorski, Srednjeprimorski in Severnoprimorski odred, so se čutili še kolikor toliko varni, ker so pač vedeli, da so to manjše terenske edinice, raztresene po vsej Primorski in stvari niso jemali preveč resno. Ko pa so opazili, da so se formirale brigade, iz izkušnje iz Jugoslavije pa so se zavedali, da so te edinice zelo nevarne ne samo v terenski borbi, ampak tudi na pohodu, so takoj vrgli svoje najboljše sile, predvsem fašiste in padalce, na sektor Severne Primorske, da brigade čimbolj razbijajo ali vsaj dosežejo, da se spet preformirajo v odrede. Naš Jaka Avšič je takrat to stvar takole razlagal: »Če so Italijani vrgli že proti nam tako elitne edinice, tedaj so se temeljito zmotili, morali bi jih vreči v Benečijo, kamor gremo mi in kjer jih bomo najbolj zadeli».

Ko je bila naša brigada v Krnu, smo dobili veselo novico, da je Gradnikova brigada, s katero nismo imeli nobene zveze, že na desnem bregu Soče, to je na obronkih Vzhodne Benečije. Ko smo to borcem povedali, so se zelo razveselili, ker so čutili, da pomenita dve brigadi tako silo, da ji nihče ne more doiti vega. Tako smo prav dobro razpoloženi menda sedmega ali osmega maja ob sončnem zahodu prekoračili Sočo pri Kamnem seveda zopet preko mostu, ker se brigadi ne spodobijo bresti vodo. Vsak drug način prehoda bi pri borcih veljal za podcenjevanje brigade in bi ga sodili kot paničarstvo. Zato smo šli naravnost čez most. Domačini so bili presenečeni, ko smo se nenadoma kot črn oblak utrgali s hribov, hkrati pa so s strahom gledali, od kod se bodo vsuli pogumni Italijani in onemogočili naš pohod. Toda Italijanov ni bilo od nikoder, čeprav smo bili prepričani, da spremljajo vsak naš korak z daljnogledi.

Tako smo se onstran Soče začeli dvigati na prve obronke Benečije skozi vas Foni, ki pa je bila takrat že požgana. V tej vasi, ki je štela vsega sedem do osem hiš, je 1. 1943 junško padla naša četa, ki so jo v vasi obkolili. Borci tiste čete so bili slabo oboroženi, največ z lovskimi puškami, vendar so v boju pobili nad sto Italijanov. Vzlic temu se jih je več kot polovica prebila iz obroča. Ljudje so vedeli povedati, da se je nekemu borcu, ko je ustrelil s staro lovsko puško, razletela cev. Iz italijanskega obroča so se prebili v glavnem z bombami.

Iz vasi Foni smo šli na Kolovrat, vso pot pa ras je temeljito pralo. Ko smo prišli na Kolovrat, je bila prva dolžnost našega štaba, da si ogleda položaje. Zanimivo je, da smo prišli v stare avstrijske strelske järke in kaverne in smo se takoj odklopili, da na teh položajih tudi ostanemo. Pred nami je bila Benečija, za nami Soča, jugovzhodno Tolmin z močno italijansko posadko, severozapadno pa je bila močna italijanska postojanka.

na v Kobaridu. Po Benečiji so bile posadke zelo na gosto postavljene. Ena močnih posadk je bila tudi čedadška. Nastanili smo se v pastirskih kočah z namenom, da vsaj dva dni v miru preživimo in se odpočijemo. Toda desetega maja ob petih zjutraj nemška armada prinesejo naše izvidnice poročilo, da se iz Benečije podaljša proti nam večje italijanske edinice, hkrati pa smo izvele, da se nam bližajo večje edinice tudi od Fonov. Naš prvi bataljon je takoj odšel na položaje, tretji bataljon pa nam je varoval hrbet. Italijanski premik, ki smo ga opazovali, je kazal, da se nas hočejo resno lotiti. Fantje, ki so imeli že pripravljene bunkerje in so bili dobro zakamufilirani, so dokaj blaznokrvno gledali, kako se približuje črna golazen.

Ob sedmih zjutraj se je začelo. Našemu stražarju na prednjem položaju, ki ni bil dovolj buden, sta se izredno spretno približala dva Italijana in ga tako presenetila, da je fant komaj ušel. Zelo žal nam je bilo, da je ostal tam naš hlebec sira, vendar je bilo poglavito to, da je fant odnesel celo kožo. Italijani so se bližali našim glavnim položajem, mi pa smo si mislili: ko pridete do nas, se boste že ustavili. Ob sedmih je začelo. Italijani so napadli z močnim naskokom naše položaje, vendar smo jih gladko odbili, da so jo s krvavimi buticami jedro pobrisali nazaj. Nato je bilo mirno. Kmalu pa se začelo v sredini naših položajev, medtem ko je bil prvi napad tamerjen v našo čelno stran. Pri drugem napadu so imeli nekaj več sreče in so prišli celo do rezervnih položajev našega drugega bataljona. Pa smo vendar z njimi kaj hitro opravili. Zanimivo je, da je neki italijanski oficir, ki se je približal na trideset metrov, streljal z brzostrelko na nekega našega borca in je ta dobil šest strelav v rame. Toda krogle so mu ostale tik pod kožo kot fizioli, tako da jih je bilo lahko izvleči. Oficir pa je zašel med skale tako, da se ni mogel več umakniti. Fant, ki ga je oficir obstrelil, se je takoj, ko so mu pobrali krogle iz ramena, v jezi zagnal med skale in ubil oficirja.

Drugi naskok, ki je bil ob devetih, smo odbili. Medtem pa so prihajale nove in nove italijanske edinice. Dan je bil prekrasen. Sonce je pripekalo z vso močjo. Najtežje je bilo, da je bil edini studenec na tisti strani, ki so jo Italijani neprenehoma obstreljevali, tako da nismo mogli do vode. Vročina je bila huda, v borbi ljudje pa tudi več kadijo, kar še poveča žejo in so imeli nekateri vse razpokane ustnice. Tudi kuhati niso mogli v redu, vendar so kuharji kar pod ognjem nosili hrano na položaje. Do poldneva je še nekako šlo. Okoli dvanajstih pa zlasti smo pod seboj, kako pravi «bumf», «bumf». Ugibamo, kaj naj bi to pomenilo in smo si bili kmalu na jasnem, da pripravljajo Italijani minometalce. Da bi pa na nas čim bolj vplivalo, so jih nalašč močneje metali ob tla, da bi se čim bolj slihalo do naših položajev, kaj pripravljajo. Ko smo v štabu to opazili, smo šli takoj med borce in jim stvar pojasnili. Greben, ki smo ga zasedli, je bil dolg in ozek, zato je bilo kaj težko zadržati našo črto. Ob pol dveh so se začele prve salve, toda vse mine so letele preko nas za greben. Njihovi junaški salvi je seveda takoj sledil naskok. Ta naskok pa se je od drugih razlikoval po tem, da so bili Italijani pijani kot krave in so verjeli, da so nas z minami stolkli, hkrati pa so vpili: «Avanti Cividale, avanti Caporetto!» Ukazali smo, da jih je treba spustiti do naših položajev. Kakor se je Italijanom mudilo priti do nas, se jim je potem, ko smo vžgali po njih, še bolj mudilo nazaj, le s to razliko, da jih je kakih sedemdeset ali osemdeset ostalo na mestu. Ker se je tudi ta njihov napad ponesrečil, so znova začele pokati mine in so pokale neprestano do pol štirih, v borbo pa so pošiljali vedno nove in nove edinice, ki so jih zamenjavali z demoraliziranimi. Ponovno so poskusili z zackroževalnim manevrom, to smo pa z rezervnim bataljonom temeljito preprečili.

Ob štirih popoldne je postal položaj bolj resen. S preciznim ognjem iz minometov so začeli tako obsipavati položaje prvega bataljona, da smo ga morali umakniti na rezervne položaje drugega bataljona. Imeli smo že nekaj ranjenih. Ker pa je umik vedno nevarna stvar, če ni organiziran, sem sam šel na položaje prvega bataljona. Bataljon se je umikal iz razširjene ploščadi, ki pa se je stisnila v ozek greben, za katerim je vodila ozka bivaš avstrijska vojaška steza. Po tej stezi smo se umaknili. Pravila, da mora komandant zadnji zapustiti položaj, sem se vestno držal. Zadnji, ki je skočil mimo mene, je bil

neki Filip iz Idrije, ki je bil ranjen v glavo. Vprašal me je, kje so bolničarji, da ga obvežejo. Medtem ko mu razlagam, kam naj gre, zagledam pred seboj tri zelene klobuke. To pa je trenutek, ko človeka zgrabi. Vržem se na tla in pomerim. Imel sem odlično puško. Zadenem prvega, ki pade, druga dva ga gledata, od kod je počilo. Medtem sem že repetiral in podrem še drugega. Ta je še vpil: «Mamma mia!» Medtem, ko ga je tretji hotel pobrati, sem že tretjič repetiral in poslal kroglo še tretjemu v glavo, da mu je kar klobuk odneslo. Ko sem hotel ponovno repetirati, pa sem opazil, da je magazin v puški prazen. Pogledam na levo in vidim, da gredo od leve strani trije proti meni, za njimi pa še drugi Potegnem pištolo izza pasa in skočim za skalo. Ta trojica mi je hotela presekati pot, zato so skočili na vrh grebena, jaz pa sem bil na stezi pod njimi. Po svoji stari italijanski navadi so me začeli na mrtvo obsipavati s svojimi paradižniki. Imel pa sem srečo, da je bilo tik nad menoj grmovje, v katerem so se razletavale bombe. Toda zračni pritisk od bombnih eksplozij je bil tolikšen, da sem se komaj obdržal, da me ni vrglo v prepad, ki je bil pod stezo. Medtem si je bil prvi bataljon skupaj z drugim že pripravil nove obrambne položaje. Komandant prvega bataljona Jakec, doma iz Vipave, je opazil moj položaj. Z enim samim rafalom iz strojnice je zbil vse tri Italijane nad menoj, od katerih mi je eden priletel prav čez rame in bi me bil skoraj potegnil s seboj v nekaj sto metrov globoki prepad. Tako sem se srečno vrnil k prvemu bataljonu, kjer smo organizirali obrambo drugega položaja. Italijani, ki so šli za velik uspeh, da so nas potisnili na nov položaj, so začeli z metalcem plamena. Ker pa je bil prvi položaj z drugim tesno povezan in je bilo razlike komaj pet do šest metrov, in ker so Italijani začeli z močnim plutonskim ognjem toliki vse vprek, so seveda bili tudi po svojih. Z eksplozijami min so se mešali italijanski zkljiki «mamma mia» in šele ko so videli, da so pobili precej svojih ljudi, so prenehali z ognjem. Borba, v kateri so Italijani kakor pobesneli tolkli z minometi, zažigali hosto itd., je trajala do šestih popoldne. Potem je nekoliko pojenjala in je le še tu pa tam počil kak strel. Italijane je minila volja, da bi nas še dalje skušali pregnati s položajev. V tej borbi smo imeli devetnajst ranjenih in pet mrtvih. Med borbo smo poskrbeli, da je bila brigadna bolnica dobro urejena, medtem pa smo napravili tudi načrt, kako bi za vsako ceno prišli v Benečijo.

Ofenziva na Kolovratu je pokazala, kako strahovito se Italijani bojijo tega, da bi mi prodrli v Benečijo. Ker pa smo hoteli ta cilj za vsako ceno doseči, smo sklenili, da zapustimo položaje in smo se še tisto noč premaknili proti Matajurju, kjer naj bi bila po naših informacijah Gradnikova brigada. Umaknili smo se, ne da bi Italijanom pustili le eno samo sled. Spustili smo se niže v dolino skoraj do Soče in poslali nekaj naših fantov nazaj, da so tri do štiri kilometre daleč zabrisali vsako sled za nami. Italijani, ki so tičali vso noč v zasedah, so drugi dan preiskali vse hribe, našli pa niso nobene sledi za nami, kot da bi se bili v zemljo vdrli. V poročilih, ki smo jih kasneje brali v italijanskih časnikih o tej borbi, je bilo ubitih tri sto partizanov, kolikor pa jih je ostalo, so zbežali na Tolminsko. Bilo je pa prav narobe. Italijani so imeli takrat 296 mrtvih, mirno pa lahko rečem, da jih je bilo za polovico toliko tudi ranjenih. O tem smo se prepričali, ko smo ob kapitulaciji Italije dobili v roke arhiv komandanture v Kobaridu, v kateri je bila opisana borba in število italijanskih žrtev.

Proti večeru smo opazili, kako so se začele italijanske edinice pomikati s hribov v dolino, hkrati pa smo opazili, kako gosto je zaseden breg Soče, saj je bilo vse grmovje polno Italijanov. Kdor koli bi bil tisto noč poskušal priti preko Soče bi bil slabo naletel. Ponoči smo mimo Livka prišli na Matajur. Ker nam je že zmanjkalo živeža, smo si morali nabaviti hrano. Na zemljevidu smo poiskali najbližje vasi, kjer bi se založili, in našli smo vas Mašero, ki je bila kakšne tri ure oddaljena od nas. Tu seveda ni bilo političnega aktiva, ki je povsod drugod sprejel vojsko in poskrbel za vse, kar je potrebovala. Takrat smo se prvič učili ceniti delo političnih aktivistov in naših organizacij na vasi. Takrat smo šele znali pravilno ceniti zasluge, ki jih ima naša Partija, ko je v vsej Jugoslaviji znala organizirati vsenarodni odpor in Fronto in preko nje vseljudsko pomoč svoji vojski. V Benečiji vsega tega ni bilo.

Tu je bila pravcata ledina. Ljudje niso razumeli borbe. Nacionalni čut je v teh krajih skoraj zamrl, Italijani so ga v dolgih letih zatrli s svojo raznarodovalno politiko. Na drugi strani pa so širili silovito propagando proti partizanom. Tako smo bili odvisni samo od naključja in svojih sposobnosti. O neki spontanosti brez Partije, o kateri nekateri danes govorijo, tam kakor tudi povsod drugod ni bilo sledu. Vse to smo okusili, ko smo prišli na Mašero, kamor smo bili prisiljeni iti. Prvi bataljon je vas obkolil, drugi je ostal v rezervi, ena četa pa je šla v vas. Ko smo prišli v vas, sta nas začudili predvsem dve stvari. Predvsem nismo videli nikjer kakega moškega. Se bolj pa smo se čudili, ko so nam prišle vse ženske naproti in nam je vsaka nekaj ponujala, bodisi klobase, sir, polento ali mleko. Nismo si mogli razložiti, zakaj so ljudje tako gostoljubni, ko smo vedeli, da tu ni niti sledu o kakšni naši organizaciji. Kmalu pa smo odkrili, za katerim grmom tiči zajec. Ko smo se z ljudmi že nekoliko bolj seznanili in pogovorili in ko so ženske videle, da smo korektni in solidni ljudje, da nimamo sovražnih namenov in ne nameravamo nikogar ubiti, skratka ko so videle, da to kar je italijanska propaganda o nas govorila, češ da posiljujemo ženske in jih jemljemo s seboj, da režemo otrokom vratove in še ne vem kakšne strahote, da vse to ni res, so nam začele pripovedovati, kako so Italijani mesece in mesece goverili o partizanih, o »ribelih« in »banditih« in o njihovih grozodejstvih. Slednjih so tudi povedale, da so se vsi moški poskrili, ker so jim Italijani rekli, da je najbolj nevarno za moške, ker vse pobijemo. Italijani so to propagando izkoriščali tudi za to, da so laže opravili rekrutacijo moških po teh vaseh. V tej vasi smo se ne samo nahranili, ampak smo dobili s seboj nekaj rezervne hrane in ob enajstih ponoči smo krenili prav na vrh Matajurja. Ko smo prišli na vrh, smo v majhnem sedlu, ki loči najvišji vrh od nižjega, zasadili v globeli našo zastavo. Tam smo ostali ves dan in počivali. Zvečer smo se pripravili za pot v Zapadno Benečijo. Računali smo, da bomo dohiteli Gradnikovo brigado, ki je bila po naših računih že na Miji in se isti dan, ko smo se tolkli na Kolovratu, borila na Livku, kjer je bila italijanska postojanka, z namenom, da nas nekoliko razbremeni.

Okoli petih popoldne smo se začeli spuščati z Matajurja proti Nadiži k dolini. Pot je bila zelo dolga, ljudje še utrujeni od borb in pohodov, mnogo borcev pa je bilo tudi ožuljenih. Premik se je nekoliko zakasnil in ker smo tudi počasi korakali, nas je prehitel dan. Seveda ni bilo misliti na to, da bi šli podvevi čez Nadiško dolino. Povzpeli smo se na nek skalnat greben, se zavarovali z vseh strani in se zakamufilirali. Ko smo se spuščali proti Nadiži, smo zagledali pod seboj veliko kolono kamionov. Sprva smo mislili, da gredo v Kobarič. Ko pa so se začeli kamioni pod nami ustavljati, nam je bilo kmalu jasno, da je to namenjeno nam. Italijani so začeli lesti iz kamionov in prodirati navzgor. Okoli dvanaajstih so bili že v Mašeri. Bataljonom smo strogo naročili, naj pazijo na konspiracijo, to se pravi nobenega premikanja nobenega kajenja, nič glasnega govorjenja itd. Bilo je vse mirno do treh popoldne. Ob treh popoldne začne nenadoma pokati pri prvi četi. Neki italijanski seržente je prišel s patrolo šestih do osmih mož gledat, kje smo. Naletel je na prvo četo. Stiri Italijane so naši ujeli, drugi pa so jo pobrisali v Nadiško dolino. To priliko smo izkoristili, pa kar za njimi. Vedeli smo, da moramo priti v Crni vrh ali pa jo bomo skupili v teh čerih. Nekoliko na desno od ceste je bila tik pod nami italijanska postojanka Stupica. Da bi bil naš prehod čez Nadižo bolj zavarovan, smo poslali drugi bataljon, ki je imel najnižje položaje v čerih, v zasedo proti postojanki in proti Cedadu. Nato se je začel prodor. Mimogrede smo ubili še ona dva Italijana, ki jima je bilo prej uspelo uiti. Ostró smo napadli postojanko, prekoračili cesto in Nadižo. Iz postojanke so tolkli kot blazni. Naši fantje, ki so bili ves dan brez vode, so kar skakali v reko. Nič za to, naj je še tako pokalo okoli njih. Kar na trebuh so se vrgli v vodo in jo lokali, lokali. Za

trenutek ti dvigne glavo, enkrat ustrelji, pa spet pije. Ko smo li že na drugi strani, smo opazili, da je naš prvi bataljon že hribu in da ni šel za nami. Začeli smo mu pošiljati signale. Bataljon se je spustil za nami, a bolj na desno, da je zadel na postojanko. Ko smo videli, v kakšni nevarnosti je, smo z drugim bataljonom napadli postojanko, pritegnili ves ogenj nase in v petih minutah prisilili k molku. Medtem je prvi bataljon koloni krenil čez most na drugo stran vode in se združil z drugim. Odšli smo proti Črnemu vrhu, a nekaj zased smo pustili tik nad postojanko. Ko smo prišli v Crni vrh, nas je pričakovala vsa vas. Vabili so nas po vseh hišah in bili z nami zelo prijazni, veliko so vedeli o narodnoosvobodilni borbi in o naši vojski ter nam dali na razpolago vse, kar so imeli. Našim zasedam, ki so bile nad postojanko, pa so nosili poldrugo uro dalje jedi in pijače in se smejali Italijanom, ki so prepozno prišli štirimi blindami in s ceste ves dan streljali v hrib. V postojanki pa je bilo sedem mrtvih in šest ranjenih.

Proti jutru smo napravili zbor brigade ter krenili preko doline Farkandice mimo Robedišča na Spik z namenom, da tam nekoliko odpočijemo. No, pa tudi tam ni bilo počitka. Sistematičnega zasledovanja Italijanov je bilo jasno, da jim naš pohod trn v peti in da so sklenili, da nam ne dajo miru do dotlej, dokler nas ne izženejo iz Benečije. Že ob sedmih zjutraj komaj smo se dobro razgledali, kje smo in se dogovorili, da bomo razporedili bataljone na položajih, so Italijani že od strani lezli proti nam. Bili smo na zelo ugodnih položajih, na vrhu Spika, ki je visok nad tisoč metrov. Italijani so hoteli okoli nas kakor mačka okrog vrele kaše. Nikakor nam niso mogli blizu. Mi pa smo čepeli na vrhu kot gad, ki čaka, da vsebo če bi se mu kdo približal. Italijani so se naposled vendar osredinili in tvegali dva naskoka, ki pa so ju drago plačali. Imeli so petnajst mrtvih, zaplenili smo jim dva mitraljeza, petnajst pušic, več nahrbtnikov, precej cigaret in nekaj konserv ter bomb. Mi smo jih nato metali v njihove butice, ko so še vedno šli proti nam. Do treh popoldne je še kar šlo. Potem pa so privlekli minomete in nas začeli obdelavati z njimi. Bilo pa je nič hudega. Kmalu smo ugotovili, da so to kraljevi vojaki, ki jim nič ne diši borba z nami, zato so ves čas le motovili okoli nas. Nekako ob treh popoldne pa je prišel bataljon fašistov. Ne zato, da bi nas ti pregnali, ampak zato, da bi se razporečili za italijanskimi četami kraljevih vojakov in jih z brzostrelkami gнали pred seboj na naše položaje. V začetku je še nekaj šlo, ko pa so videli odločen odpor z naše strani, so se vojaki obrnili nazaj v dolino. Takrat pa so fašisti začeli streljati po njih. Tako se je ob petih popoldne vnela bitka med fašisti in kraljevimi vojaki. Medtem ko so se oni tolkli med seboj, smo se bili oboje Menda je oficirjem uspelo pomiriti vojake, ki so se nato umaknili proti Canebli nad Faedisom, to je že nad Furlanijo. Pobrali smo njihove nahrbtnike, puške, cigarete, dobili nekaj municije in hrane ter dobro razpoloženi krenili na goro. Pri Canebli smo zavili direktno proti zapadu in sklenili, da gremo proti Jalovcu, to je v smeri Breginja, le nekoliko bolj na padno. Hodili smo vso noč. Zjutraj smo ob zelo lepem vremenu prišli na Vedrijan, na neko planjavo v hribih. Tu smo naleteli na oglarja, s katerim smo začeli razgovor. Mož nam je nekaj prav povedal, nekaj pa tudi narobe, da smo takoj spoznali, da ni naš prijatelj. Zaradi tega smo ga zastražili. Toda naši dobrodušni partizani so včasih ljudem preradi verjeli. Sicer pa, ko bi ne verjel siromašnemu oglarju, proletrarcu, ki je bil vse življenje izkoriščen. Ta človek pa je znal prelisičiti stražarja. Rekel mu je, da je nekoliko niže pod nami studenec in da bi si bil pit vodo. Stražar je res šel z njim. Ko sta prišla do studenca, je oglar rekel stražarju: »Saj vem, da si ti bolj žejen, pa ti pravi pijl.« Ko je stražar pil, se je oglar po mahu tiho izmuznil. Fašisti so ga, da mora biti drugič bolj previden, posebno še, ker smo vedeli, da bomo zaradi njegove nebudnosti gotovo dobili obkoljeni.

(Nadaljevanje sledi)